

KRIPTOVALYUTA BOZORINI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI

Belgiboyev Sunnatilla Akbarali o'g'li

Magistrant

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

ORCID: 0009-0004-7013-5573

Annotatsiya: *An'anaviy moliya tizimlariga bo'lgan ishonch pasayishi, odamlarni alternativ moliyaviy vositalarga, jumladan, kriptovalyutalarga yo'naltiradi. Kriptovalyutalarga bo'lgan qiziqish va talablar oshgani sari kriptovalyuta bozorlarining rivojlanishiga sababchi bo'ladi. Mamlakatimizda ham bu soha rivojlanayotkani tufayli ushbu yangi sohani asosiy kamchiliklari hamda foydali jihatlari o'rgangan holda qanday xulosa berishini o'rganib chiqamiz.*

Kalit so'zlar: *Kriptovalyuta bozori, investor va moliyaviy institutlar, blokcheyn, DeFi, pul o'tkazmalari.*

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF CRYPTOCURRENCY MARKET

Abstract: *A decline in confidence in traditional financial systems is likely to divert people towards alternative financial instruments, including cryptocurrencies. The growing interest and demand for cryptocurrencies will contribute to the development of the cryptocurrency markets. Due to the development of this sector in our country, we will examine how it can be judged by examining its main drawbacks and benefits.*

Keywords: *Cryptocurrency market, investor and financial institutions, Blockchain, DeFi, money transfers.*

KIRISH

Kriptovalyutalar dunyosi tobora kengayib borayotgan va mashxurlikka erishayotgan bo'lsada, an'anaviy banklar ushbu raqamli aktivlardan foydalanishga ikkilanib, ularning o'ziga xos xavflari potentsial foydadan ortiq deb hisoblaydilar. Banklar kriptovalyutalari bilan ehtiyotkorona munosabatda bo'lishlari mumkin, chunki bu aktivlar bo'yicha operatsiyalar katta xavfga ega shuning uchun sinchkov va qimmat tekshiruvni talab qiladi. Ammo raqamli valyutalar moliyaviy institutlar va ularning mijozlari uchun juda ko'p afzalliklarni taqdim etishi mumkin, ular shunchaki bu bozorni ko'proq o'rganishlari kerak. (Q.Nazarov, 2023)

Huquqiy maqom va kriptovalyutalar muomalasini tartibga solish uchun me'yoriy-huquqiy baza to'la shakllanmaganiga qaramay, yangi avlod raqamli moliyaviy vositalar bilan hisob-kitoblar butun dunyoda ommalashib bormoqda. Shu bilan birga, kriptovalyutalar aylanmasi huquqiy maydon va bank tizimidan tashqarida va shunga mos ravishda soliq solinmasdan amalga oshiriladi, bu birinchi navbatda davlat byudjetiga va milliy xavfsizlikka salbiy ta'sir qiladi. Anonim operatsiyalar bank tizimidan tashqarida amalga oshirilgani sababli soliq bazasi tarkibiga kirmaydi. Tobora ko'proq mamlakatlar (Germaniya, Yaponiya, Rossiya, Angliya, Xitoy, Janubiy Koreya, Kambodja, Shvetsiya, Bagama orollari, Venesuela, El-Salvador va boshqalar) an'anaviy texnologiyalar orqali innovatsion ajoyib afzalliklarga ega

bo'lgan raqamli aktivlarni qonuniylashtirish va to'lov tizimlari ichiga integratsiya qilishga hamda ularning rasmiy hisobini yuritishga harakat qilishmoqda. Biroq, ularning tabiatini tushunishda noaniqlik yangi hodisani ilmiy o'rganishda, hamda uni takomillashtirishga sezilarli darajada to'sqinlik qiladi. Yagona raqamli aktivlar bazasini tashkil etishga imkon bermaydi va hisob-kitob, pul, byudjet, soliq, bojxona va valyutani tartibga solish, shu jumladan O'zbekistonda ham sohani rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Zamonaviy to'lov tizimlarining rivojlanishi elektron yoki raqamli pullarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Bu muhit oqibatida kriptovalyutalari to'lov vositasi sifatida rivojlanishiga asosiy sababchi bo'ldi. Ayni paytda ular bilan bitimlar birjalarda internet tarmog'idagi ko'plab resurslarda o'tkaziladi. Ushbu tendentsiya davlatlardan kriptovalyuta bozorini va ularning aylanishini tartibga solish masalalarini hal qilishni talab qildi. Raqamli aktivning mos kelmasligi, uni davlat tomonidan tartibga solinishi zarurati ushbu mavzuning dolzarbligini va faoliyat xususiyatlarini, shuningdek, zamonaviy kriptovalyuta bozori rivojlanish tendentsiyalarini o'rganishni belgilaydi. (Mikhail E. Kosov, 2024)

Milliy va xalqaro darajada "kriptovalyuta" tushunchasining ta'rifi yagona qonunchilik konsolidatsiyasining yo'qligi va ushbu kontseptsianing murakkabligi bo'lsa, ilmiy adabiyotlarda ushbu kontseptsiya bo'yicha juda ko'p nuqtai nazarlar mavjud.

A. V. Varnavskiy kabi tadqiqotchi kriptovalyutaning elektron mohiyatiga e'tibor qaratgan, bu esa o'rganilayotgan kontseptsiya raqamli aktiv bo'lib, uning emissiyasi, almashinuvi va buxgalteriya hisobi jarayoni taqsimlangan kompyuter tarmog'ida matematik algoritmlarni qo'llash uchun markazlashtirilmagan mexanizmni joriy etishdan iborat raqamli aktivdir. "Shu bilan birga, tranzaksiyalar zanjirini qurishning texnologik jarayonida kriptografiya assimetrik shifrlashga asoslangan himoya usuli sifatida qo'llaniladi". (Варнавский А. В., 2018)

R. M. Yankovskiyning ta'rifiga ko'ra, kriptovalyuta "faqat hisob-kitob funksiyasiga ega bo'lgan va emitentga qo'shimcha da'vo huquqlarini tasdiqlamaydigan" to'lov birligi deb ta'rif bergan. (Янковский Р. М., 2020)

M.G.Jigas va S.N.Kuzmina kabi tadqiqotchilar "kriptovalyuta" tushunchasini aniqlashda va uning muhim xususiyatlarini aniqlashda "tovar", "emissiya", "valyuta" tushunchalaridan chetga chiqmoqdalar, bu tushunchaning to'g'ri malakasini bermaydi. Ushbu olimlarning fikriga ko'ra, kriptovalyuta faqat raqamli shaklda mavjud bo'lgan kriptografik jihatdan himoyalangan mulkdir hamda axborot tizimida taqsimlangan reyting tizimi yordamida yaratilgan. Elektron muomalada ishtirok etish, bu nafaqat saqlash, balki uzatish va savdoni o'z ichiga oladi. (Жигас М. Г and Кузьмина С. Н., 2018)

Shuning uchun, taqdim etilgan ta'rifga ko'ra, kriptovalyuta bu faqat elektron shaklda mavjudligiga qaramay, naqd bo'lmagan va elektron puldan ajratib turadigan mulkning bir turi. Shu bilan birga, ushbu talqni bilan, kriptovalyuta fuqarolik huquqlari obyektlari tizimiga kiritilgan, bu esa uning aylanmasida ishtirok etishga imkon beradi.

Tahlil va natijalar

Elektron valyuta nafaqat an'anaviy pul muomalasini (dollar, yevro, so'm va boshqalar) qo'llab-quvvatlabgina qolmay, balki raqamli valyutalar deb ataladigan joyda ham qo'llanilishi mumkin. Raqamli valyutalar xususiy, virtual valyutalar yoki elektron naqd pullar deb ham

ataladi. An'anaviy valyutalarga nisbatan raqamli valyuta qo'shimcha yoki muqobil hisoblanadi. Kriptovalyuta – yaqinda keng ommalashgan va tarqalib ketgan virtual pul bo'lib bu kriptografik texnologiyalar bilan himoyalangan raqamli valyutadir. (Mamatov Akmaljon Anvarjonovich, 2023)

“Kriptovalyuta” atamasi bitcoin texnologiyasi rivojlanganidan keyin foydalanila boshlandi. Bunday raqamli valyutaning operatsion ma'lumotlari ochiq. Blok tuzilishining barqarorligi kriptografiya (raqamli imzo, ochiq kalit va boshqalar) tomonidan qo'llab - quvvatlanadi. Shuning uchun valyutaga “kriptovalyuta” nomi berildi. Kriptovalyuta elementi, coin (tanga) - o'zgartirilishi va nusxalanishi mumkin bo'lmagan bloklarning shifrlangan to'plamidir. Kriptovalyutalarning quyidagi afzal va kamchiliklari mavjud:

Afzalliklari Kamchiliklari

Kriptovalyutalar foydalanuvchilarga tez va xavfsiz tranzaksiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Uchinchi tomon kriptovalyutalarni saqlash xizmatlari har doim ham xavfsizlik darajasiga ega emas, bu ularni xakerlardan himoyasiz qoldiradi.

Kriptovalyutalardan foydalanganda, blokcheyn reestrining ochiqligiga qaramay, kriptovalyuta mutlaqo maxfiylikda qolishi mumkin. Anonim bo'lib qolish qobiliyati yashirin iqtisodiyot va noqonuniy bitimlar uchun qulaylik tug'diradi.

Kriptovalyutalar markazlashtirilmagan va tanga egalarini yagona egasiga aylantiradigan aniq boshqaruv tizimi mavjud emas. Ko'pgina mamlakatlarda kriptovalyutalar noqonuniy bo'lib qolmoqda.

Kriptovalyuta o'tkazmalarining narxi past. Bugungi kungacha kriptovalyutalar ko'pgina do'konlarda to'lov sifatida qabul qilinmagan.

Har kim mayning bilan shug'ullanishi va kriptovalyuta ishlashni boshlashi mumkin

Mayning kriptografik funksiyalarni topish uchun foydalaniladigan quvvatli hisoblash uskunalarning mavjudligini talab qiladi

Kriptovalyuta bozori shakllanish bosqichida, bu uni yuqori rentabellik istiqboliga ega investitsiya uchun jozibador maydonga aylantiradi Bozor narxlari oralig'ining yuqori o'zgaruvchanligi yuqori xavflar bilan bog'liq

Barcha bitimlar bloklarga qo'shiladi va doimiy turadi, bu ularning qalbakiligini oldini oladi Barcha o'tkazmalar qaytarib bo'lmaydigan xususiyatga ega va yuborilgan pullar qaytarilmaydi

XULOSA

Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, kriptovalyuta an'anaviy pul, elektron pul va oltindan bir qator jihatdan farq qiladi. Ularning tahlillari shuni ko'rsatdiki, kriptografik valyutalarning qiymati, davlat tomonidan hech qanday kafolat va qonunchilik tomonidan tartibga solinadigan bo'lmaganda, jismoniy shaklda (har qanday mahsulot bilan) xavfsizlik yo'qligi, birinchi navbatda, shaxsiy idrok va ularga bo'lgan ishonch darajasi bilan belgilanadi. Kriptografik valyutalarning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: faqat raqamli shaklda muomalaning mavjudligi va ishtiroki; rasmiy ravishda tan olinmasligi va qonunchilik darajasida tartibga solinmasligi tufayli qo'llanilish imkoniyatlari cheklanganligi; ularning norasmiy konvertatsiyasi; juda yuqori o'zgaruvchanlik; mulk belgilariga egalik qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mamatov Akmaljon Anvarjonovich, 2023. TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI AKTIVLAR MUOMALASINI TASHKIL QILISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 390–392. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.10138534>
2. Mikhail E. Kosov, 2024. The modern cryptocurrency market: features of functioning and development problems 185–191.
3. Q. Nazarov, 2023. International scientific - practical conference.
4. Варнавский А. В, 2018. Токен или криптовалюта: технологическое содержание и экономическая сущность 122.
5. Жигас М. Г, Кузьмина С. Н, 2018. Природа и сущность криптовалюты 201.
6. Янковский Р. М, 2020. Криптовалюты в российском праве: суррогаты, «иное имущество» и цифровые деньги // Право. Журнал Высшей школы экономики. 43.